

Scheiding en de zorg voor de kinderen

Handreiking voor gemeenten

Deze handreiking maakt onderdeel uit van de Gereedschapskist Centrum voor Jeugd en Gezin van het ministerie voor Jeugd en Gezin en de VNG. Deze handreiking is te bestellen bij Jeugd en Gezin en te downloaden op de website www.samenwerkenvoordejeugd.nl.

Deze handreiking is tot stand gekomen in opdracht van het ministerie voor Jeugd en Gezin en met dank aan de begeleidingsgroep.

Auteurs

Anne-Marie Broeders en Lenneke Wolswinkel

Begeleidingsgroep:

Maaïke de Kort, Expertisecentrum Kind en Scheiding (KIES)

Olga Lemmen, Gemeente Delft

Reino Meidema, Fier Fryslân

Ed Spruijt, Universiteit Utrecht

Nelly Snells, Expertisecentrum Kind en Scheiding (KIES)

Jobien Vermuë, Gemeente Reimerswaal

Ineke van Weezel, Kwadraad

Carla Wijngaarden, Gemeente Eindhoven

Mieke Komen, Pharos

Onderzoeks- en adviesbureau DSP-groep BV

1013 CR Amsterdam

T 020 625 7537

Contactpersoon: Lenneke Wolswinkel (lwolswinkel@dsp-groep.nl)

www.dsp-groep.nl

Scheiding en de zorg voor de kinderen

Handreiking voor gemeenten

Inleiding	2
1 Vragen van ouders en kinderen	3
Uitgelicht: financiële en juridische vragen	5
2 Ouders en kinderen bereiken	6
Uitgelicht: het ouderschapsplan	9
3 Omgaan met diversiteit	11
4 Het ondersteuningsaanbod organiseren	14
Bijlagen	23
Bijlage 1 Het ondersteuningsaanbod	24
Bijlage 2 Meer lezen?	30

Het CJG helpt ouders en kinderen bij een scheiding

Scheiden is voor niemand leuk. Maar als het niet anders kan, dan moeten ouders én kinderen in ieder geval de steun krijgen die nodig is om op een goede manier uit elkaar te gaan. Zodat ze de juiste afspraken maken voor de verdere opvoeding van het kind, want het welzijn van de kinderen moet altijd centraal staan. Kinderen mogen niet de dupe worden van een slechte scheiding van hun ouders. Per jaar zijn ongeveer 60.000 minderjarige kinderen betrokken bij het uit elkaar gaan van hun ouders. Gelukkig gaat het met veel kinderen na een scheiding goed, maar scheiden kan een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen. Vooral als er veel conflicten zijn tussen de ouders en er onvoldoende aandacht is voor de belangen en begeleiding van de kinderen. Ongeveer een derde van de kinderen krijgt als gevolg van een scheiding te kampen met problemen.

Waarom ontvangt u deze handreiking?

Gemeenten staan voor de taak om uiterlijk in 2011 een Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) te realiseren. Zo kunnen in iedere gemeente kinderen, jeugdigen en ouders terecht met hun vragen over opvoeden en opgroeien. Ook kunnen ze rekenen op hulp bij hun problemen. De Minister voor Jeugd en Gezin wil de schadelijke gevolgen van scheiding en relatieproblemen tussen ouders voor de betrokken kinderen zoveel mogelijk beperken¹. De gemeente kan via het CJG ouders en jongeren steunen bij een scheiding. Daarom biedt het ministerie voor Jeugd en Gezin alle gemeenten deze handreiking 'Scheiding en de zorg voor de kinderen' aan. Deze handreiking helpt u om ouders die (overwegen te) scheiden en hun kinderen te ondersteunen en om de benodigde hulp in uw gemeente te organiseren. De handreiking kan overigens ook interessant zijn voor betrokken professionals.

Voor wie is de ondersteuning?

Deze handreiking gaat over de ondersteuning aan ouders die al in het scheidingsproces zitten. Ouders die overwegen te scheiden, midden in de echtscheidingsprocedure zitten of nog bezig zijn met de nasleep. Daarbij is het uitgangspunt dat het CJG eerst kijkt of er nog andere oplossingen mogelijk zijn, zoals het bemiddelen bij relatieproblemen en conflicthantering.

Wat leest u in deze handreiking?

Deze handreiking beschrijft hoe u binnen uw gemeente kunt komen tot een goed ondersteuningsaanbod rondom scheiden, en welke rol het CJG daarin heeft². Twee thema's vindt u terug in 'Uitgelicht': het opstellen van een ouderschapsplan en juridische en financiële zaken. Deze uitgelichte thema's staan los van de hoofdstukken en zijn bedoeld als extra informatie. Hoofdstuk 1 gaat in op de vragen van ouders en kinderen. In hoofdstuk 2 leest u hoe u ouders en kinderen het beste kunt bereiken en in hoofdstuk 3 is speciale aandacht voor diversiteit. In hoofdstuk 4 leest u vervolgens welke stappen u moet zetten om dit aanbod te organiseren en welke rol het CJG heeft. Ook leest u hoe u het (in)formele netwerk erbij betrekt. Tot slot komt u door de hele handreiking heen inspirerende voorbeelden tegen van andere gemeenten. Zij delen goede ervaringen met u over het vormgeven van het ondersteuningsaanbod en de manier waarop zij de partners daarbij betrekken.

---

1 Zie Gezinsnota 'De kracht van het gezin' en 'Beleidsagenda Jeugd en Gezin'

2 In bijlage 2 vindt u een overzicht van de geraadpleegde literatuur.

1 Vragen van ouders en kinderen

Scheiden is ingrijpend voor zowel ouders als kinderen. Als ouders kunnen blijven communiceren, zijn de gevolgen voor de kinderen meestal minder ingrijpend. Openlijke en heftige ouderlijke conflicten gedurende het scheidingsproces kunnen echter negatieve gevolgen hebben voor kinderen. De kinderen scoren veel lager op algemeen welbevinden en veel hoger op delinquentie en agressie. En de kans dat deze kinderen zelf ook gaan scheiden, is dubbel zo groot. Ouders kunnen dus veel van die schade voorkomen. Door hun conflicten op te lossen en in ieder geval geen ruzie te maken als kinderen in de buurt zijn. Het is daarom belangrijk dat het CJG ouders en kinderen goed informeert en zoveel mogelijk ondersteunt bij een scheiding. Om dat goed te kunnen doen, is allereerst zicht nodig op vragen en zorgen die ouders en kinderen hebben. Vervolgens kan gekeken worden welk aanbod bij deze vragen past. Een overzicht van het ondersteuningsaanbod vindt u in bijlage 1.

1.1 Welke vragen hebben ouders?

Ouders hebben zeer uiteenlopende vragen (dit geldt voor gehuwde ouders, samenwonende ouders en ouders binnen stiefgezinnen):

- Vragen over omgaan met gedrag van kinderen. Bijvoorbeeld: 'Hoe ga ik om met agressief gedrag of problemen op school?' of 'Hoe kan ik voldoende tijd en de juiste aandacht besteden aan kinderen in deze lastige periode?'
- Opvoedkundige vragen. Bijvoorbeeld: 'Hoe voorkomen we te grote verschillen in opvoedstijl tussen mij en mijn ex-partner?' of 'Hoe kan ik werk en zorg goed combineren?'
- Financiële en juridische vragen: onder andere belastingtechnische vragen, vragen over financiële afspraken met de ex-partner en kinder- en partneralimentatie. Meer informatie hierover vindt u in Uitgelicht: Financiële en juridische vragen, op pagina 5.
- Vragen over het maken van afspraken met de ex-partner over de kinderen. Bijvoorbeeld afspraken over opvoeden, wonen en vrijetijdsbesteding. Meer informatie vindt u in Uitgelicht: Het ouderschapsplan, op pagina 9.
- Vragen over een nieuwe partner/stiefgezinnen. Zie ook 1.4.

1.2 Welke zorgen hebben ouders?

Ouders maken zich vaak zorgen over de mogelijke effecten van de scheiding op het gedrag en het emotionele welzijn van de kinderen. Een aantal voorbeelden van zorgen:

- 'Mijn dochter gedraagt zich teruggetrokken en passief, gaat het wel goed met haar?'
- 'Hoe gaan mijn kinderen straks met hun stiefbroers en -zussen om?'
- 'Hoe zorg ik ervoor dat de schoolprestaties van mijn kinderen niet gaan lijden onder de scheiding?'
- 'Mijn kind klaagt telkens over buikpijn als ze naar haar vader gaat. Wat kan ik doen?'
- 'Mijn zoon komt sinds de scheiding vaak laat thuis en ruikt naar alcohol. Hoe praat ik daarover met hem?'

1.3 Welke vragen en zorgen hebben kinderen en jongeren?

*'Is de scheiding van mijn ouders mijn schuld?
Wat kan ik doen om te zorgen dat het weer goed komt?'*

Bij een scheiding hebben kinderen de steun van hun ouders extra hard nodig. Want ook zij kunnen flink in de war zijn en weten niet wat er gaat gebeuren. Kinderen kunnen lang blijven hopen dat ouders weer bij elkaar komen. De breuk tussen hun ouders bezorgt kinderen verdriet. Zelfs als ze blij zijn dat de ruzies ophouden. Een scheiding betekent voor kinderen 'verlies' van het vertrouwde gezin als veilige basis en van de dagelijkse aanwezigheid van beide ouders. Ook zijn ouders vaak zo in beslag genomen door hun eigen problemen dat er weinig aandacht voor de kinderen overblijft. Kinderen kunnen daarnaast met grote veranderingen te maken krijgen: een minder goede financiële situatie, een verhuizing, verandering van school en spanningen in de familie. Dit veroorzaakt bij kinderen een groot gevoel van machteloosheid.

‘Ik wil niet kiezen tussen papa en mama’

Ouders die uit elkaar gaan moeten kinderen in ieder geval de ruimte geven om van beide ouders te mogen houden. Niet negatief over elkaar praten in aanwezigheid van de kinderen is belangrijk. Ook is het van belang de gewoontes van de kinderen niet teveel te veranderen. Ouders moeten zoveel mogelijk met de kinderen delen over de ouder-kindregeling, en hen bij voorkeur intensief betrekken in dit traject.

1.4 Wat kan het vormen van stiefgezinnen voor gevolgen hebben voor ouders en kinderen?

In elk gezin zijn er gewoonten, tradities, grenzen, irritaties, rolverdelingen, goede en minder goede verhoudingen. Het gezin maakt daarbij een soort groeiproces door. In een traditioneel gezin verloopt zo'n groeiproces heel geleidelijk, maar in een stiefgezin gaat het naar verhouding razendsnel. Het vormen van een stiefgezin brengt dan ook specifieke veranderingen met zich mee voor ouders en kinderen. Twee huishoudens komen samen en de gezinssamenstelling verandert. Dit heeft vaak invloed op de woon- en financiële situatie, maar ook op de nieuwe positie en rol die ouders en kinderen binnen het gezin innemen. Stiefgezinnen zijn er bovendien in diverse soorten. Stiefvadergezinnen (de meeste), stiefmoedergezinnen (de moeilijkste), fulltime, halftime en weekend-stiefgezinnen. Toch zijn de veranderingen die de vorming van het stiefgezin met zich meebrengt vaak gunstig ten opzichte van de situatie ervoor. Bijvoorbeeld doordat de financiële situatie erop vooruit gaat en de zorg voor de kinderen gemakkelijker te verdelen is.

De meeste ouders die een nieuw stiefgezin vormen, hebben deels vergelijkbare vragen als andere ouders. Daarnaast hebben zij ook specifieke stiefgezin vragen. Bijvoorbeeld:

‘Heeft mijn nieuwe relatie invloed op de hoogte van de alimentatie?’

‘Ik houd meer van mijn eigen kind dan van mijn stiefkind. Hoe ga ik daarmee om?’

‘Hoe vertel ik de kinderen dat mijn nieuwe partner en ik willen samenwonen?’

Voor beantwoording van onder andere deze vragen, kan het CJG een speciale opvoedcursus voor stiefgezinnen organiseren of verwijzen naar diverse organisaties die dergelijk aanbod verzorgen. Verder vinden stiefgezinnen het prettig om ervaringen uit te wisselen met ouders die hier ook specifiek mee te maken hebben (gehad).

Zorg daarom dat stiefgezinnen deze ervaringen kunnen uitwisselen, bijvoorbeeld door een avond hiervoor te organiseren of door een overzicht te bieden van de hiervoor bedoelde fora. In bijlage 2 vindt u een aantal relevante websites specifiek gericht op stiefgezinnen.

Centrum voor Jeugd en Gezin in Lelystad

In het Centrum voor Jeugd en Gezin in gemeente Lelystad kunnen ouders terecht voor vragen over scheiding. Je kunt langsgaan, bellen of e-mailen met een vraag. Verder kun je via de website een mediator vinden. Ook staan er links naar onder andere een site voor stiefouderschap. Een leuk onderdeel op de website is ‘mediatips’, waar interessante boeken worden genoemd. Onder andere het boek ‘2 ouders apart’ van Els Put valt op. Het boek bevat interviews met jongeren van wie de ouders gaan scheiden of zijn gescheiden, inclusief verklaringen en tips hoe daar mee om te gaan. Ook biedt de website van het Centrum voor Jeugd en Gezin een cursus aan met de titel ‘En ik dan?’, bedoeld voor jongeren die op het voortgezet onderwijs zitten. Maatschappelijke Dienstverlening Flevoland verzorgt de cursus. Jongeren helpen elkaar door naar elkaar te luisteren en ervaringen uit te wisselen. Ouders krijgen ook een uitnodiging voor zes bijeenkomsten, waarin zij leren over de gevolgen van hun scheiding voor de kinderen. Meer informatie: www.cjgleystad.nl.

Financiële en juridische vragen

Ouders die gaan scheiden hebben vaak financiële en juridische vragen. Ouders die niet formeel getrouwd zijn gaan ook steeds vaker uit elkaar. Dan gelden weer andere financiële en juridische regels. Het is van belang dat u als gemeente in het ondersteuningsaanbod aandacht besteedt aan deze behoefte aan informatie op financieel en juridisch gebied.

Welke financiële vragen hebben ouders?

Het merendeel van de ouders geeft aan dat de financiën er bij een scheiding op achteruit zijn gegaan. Dit komt onder andere door het vormen van twee huishoudens, verhuizing en kosten voor alimentatie. Veel mensen vinden het ook moeilijk om hun inkomsten en uitgaven aan de nieuwe situatie aan te passen. Daarbij hebben vrouwen het na een scheiding, financieel gezien, een stuk moeilijker dan mannen. Vooral gescheiden moeders, bij wie de kinderen blijven wonen, hebben het zwaar. Zij verdienen weinig omdat ze vaak parttime werken en omdat de kinderalimentatieplicht lang niet altijd wordt nagekomen. Er blijkt behoefte te zijn aan praktische ondersteuning en tips hoe financieel rond te komen na een scheiding. Voorbeelden van financiële vragen:

- Belastingtechnische vragen: ‘Hoeveel kinderkorting en/of heffingskortingen krijg ik?’ of ‘Hoe vul ik nu de belastingaangifte in?’
- Heb ik recht op financiële ondersteuning als de alimentatieafspraken niet worden nagekomen en waar kan ik dan terecht?
- Vragen die te maken hebben met de ex-partner. Bijvoorbeeld: Hoeveel alimentatie kan ik verwachten? Hoe verdelen we onze vermogens en schulden? Heb ik nog recht op partnerpensioenen?’
- Juridische kosten. Bijvoorbeeld: ‘Hoe draag ik de hoge kosten van de advocaat?’

Welke juridische vragen hebben ouders?

Juridische vragen hangen vaak samen met financiële vraagstukken. Voorbeelden van juridische vragen:

- Vragen rondom de scheiding zelf. Bijvoorbeeld: ‘Welke vormen van scheiding zijn er? Welke past het beste bij ons? Hoe gaat de procedure in zijn werk?’
- Vragen over rechten en plichten wat betreft kinderalimentatie.
- Vragen over de omgang met kinderen. Bijvoorbeeld: ‘Hoe vaak mag ik mijn kinderen zien? Wat als mijn ex niet meewerkt aan de omgangsregeling?’
- Vragen over wonen. Bijvoorbeeld: ‘Hoe verdelen we het huis? Krijg ik nu huursubsidie? Hoe kom ik aan een urgentieverklaring?’

Kunnen ouders de juiste informatie vinden?

Informatiebronnen zijn vooral internet, familie en vrienden, boeken of folders, de advocaat en instellingen voor sociaal juridische dienstverlening. Specifieke informatiebronnen op juridisch en financieel terrein zijn bijvoorbeeld de belastingdienst, Nibud, maatschappelijk werk of een juridisch loket. Ouders hebben echter vaak moeite om de juiste informatie te vinden.

‘Er bestaan zoveel verschillende regelingen dat ik er geen zicht meer op kan krijgen.’

Ook het vinden van de juiste juridische hulp kan lastig zijn voor ouders. Ouders blijken daarnaast ook meer informatie en steun van een advocaat of mediator te verwachten dan deze levert vanuit zijn professie. Dit kan liggen aan irreële verwachtingen, maar het kan ook zijn dat ouders wellicht niet voldoende op de hoogte zijn van de taken van advocaten of mediators. Het CJG kan helpen ouders een goed overzicht te geven van welke hulp waar beschikbaar is, bijvoorbeeld via een overzichtelijke brochure³, via informatie op de website of via een juridisch inlooppreekuur in samenwerking met sociale raadslieden. Zie hiervoor ook praktijkvoorbeeld Eindhoven (Totaalplan echtscheiding) in paragraaf 4.4.

³ Brochure programmaministerie Jeugd en Gezin ‘Uit elkaar... en de kinderen dan?’ (2009); Postbus 51.

2 Ouders en kinderen bereiken

In dit hoofdstuk leest u waar ouders en kinderen hun informatie vinden rondom scheiden, en waar u als gemeente op moet letten om ouders en kinderen zo goed mogelijk te bereiken.

2.1 Waar zoeken ouders informatie?

Veel ouders zoeken zelf niet actief informatie of hulp bij een (mogelijke) scheiding. Ze proberen zelf een oplossing te vinden voor hun zorgen of ze vertrouwen erop dat problemen overgaan, bijvoorbeeld door een verandering in de situatie. Een deel van de ouders vindt wel informatie in over onderwerpen die ze lastig vinden aan hun situatie als alleenstaande ouder. Het soort vragen van ouders en kinderen is in hoofdstuk 1 al belicht. De ouders die op zoek gaan naar informatie en hulp, zoeken en vinden dit vooral:

- via internet, onder meer oudersites en internetfora (zie bijlage 2 voor diverse interessante websites)
- via familie, vrienden of kennissen
- in boeken (zie bijlage 2 voor diverse schriftelijke informatie)
- via een advocaat of instellingen voor sociaal juridische dienstverlening
- via school
- via de huisarts
- via maatschappelijk werk en pedagoog/psycholoog

2.2 Hoe bereikt u ouders en jeugdigen?

Veel ouders hebben moeite om aan de juiste informatie te komen. Hier volgt een aantal tips om ouders te bereiken:

- Sluit aan bij de vraag van de ouders. De vraag is ook afhankelijk van de fase waarin het scheidingsproces zich bevindt. Nodig ouders daarom uit met voor hen herkenbare vragen. Bijvoorbeeld: 'Na de scheiding ben ik alleen maar politieagent voor mijn kinderen', 'Mijn ex verrent mijn kind', 'Ik heb geen tijd meer voor mezelf' of 'Sinds de scheiding is mijn kind erg stil en zit hij alleen maar achter de computer'.
- Sluit aan op de informatiebronnen die ouders het meeste gebruiken en creëer aanbod op de plekken waar ouders toch al komen.

Bijvoorbeeld:

- Consultatiebureau en GGD (ook: plaatsen waar zwangerschapsgymnastiek wordt aangeboden)
- Scholen
- Sportverenigingen
- Huisartsen
- Kerken en moskeeën
- Kinderdagverblijven
- Peuterspeelzalen
- Jongerencentra
- Buurtbemiddelaars
- Wijkcentra
- Plaatselijke media als kranten, tv- en radiozenders
- Zorg voor een laagdrempelig en herkenbaar aanbod. Ouders moeten het gevoel hebben dat ze als 'normaal' worden beschouwd, ze zijn niet de enige met hun vragen over scheiding en het is normaal om advies of hulp te vragen. Scheiden blijkt een thema waarover nog niet altijd vrij wordt gesproken. Het is daarom goed om dit onderwerp ook in te bedden in het totale aanbod van opvoed- en opgroeiondersteuning. Hoe u dat kunt doen, leest u in hoofdstuk 4.
- Het CJG moet er voor iedereen zijn. Zorg voor een plek waar iedereen gemakkelijk binnenloopt en waar altijd iemand is aan wie je vragen kunt stellen of van wie je een tip kunt krijgen over scheiden.
- Zorg dat de brochure 'Uit elkaar... En de kinderen dan?' ruimschoots voorhanden is. Deze is speciaal gemaakt om informatie te geven aan scheidende ouders. Gratis verkrijgbaar via Postbus 51!

Bereiken van kinderen

Een actieve betrokkenheid van kinderen in het scheidingsproces is cruciaal. Zij moeten hun eigen positie en belangen in een scheidingsproces kunnen bepalen. Kinderen moeten de kans krijgen om daar onder deskundige begeleiding over te praten met leeftijdsgenoten. Dit komt extra tot zijn recht in de moeilijke periode rond de scheiding als ouders hun aandacht vooral richten op zichzelf en elkaar. Laagdrempelige programma's voor kinderen die te maken hebben met de scheiding van hun ouders hebben veel positieve effecten. Kinderen kunnen het beste bereiken via de scholen⁴. Het is daarom zeker te overwegen om de laagdrempelige programma's op de scholen aan te bieden. Goede voorbeelden van dergelijke programma's zijn KIES en JES (Jij En Scheiding), zie ook bijlage 1.

Zes gemeenten trekken samen op

In de zes gemeenten⁵ van regio Noord-Veluwe krijgen achtduizend kinderen voor hun achtentiende verjaardag te maken met het uit elkaar gaan van hun ouders. Voor ouders en kinderen die uit elkaar gaan, is daarom het project Kindvriendelijk Scheiden gestart. Op de website www.kindvriendelijkscheidennoordveluwe.nl vinden ouders informatie om de scheiding zo goed mogelijk te regelen voor hun kinderen. Aan bod komen onderwerpen als 'hoe vertel ik het mijn kinderen' en 'welke dingen moet ik regelen in een ouderschapsplan'. Tevens treffen ouders er verwijzingen aan naar instanties die overige informatie, advies en hulp bieden. Naast de website is ook een folder beschikbaar met handreikingen voor ouders: 'Scheiden? Zet de kinderen niet buitenspel!' De folder wordt via scholen, huisartsen, advocaten en hulpverleningsinstanties verspreid en is van de website te downloaden.

In het project participeren zeven partners: MD Veluwe (AMW), Icare (Thuiszorg), GGD Gelre-IJssel (GGD), BJJ Gelderland (Bureau Jeugdzorg), Raad voor de Kinderbescherming, Pactum Jeugdzorg en Educatie en Joozt (beiden provinciale zorgaanbieders). De eerste vier organisaties vormen samen de kernpartners die ook in het CJG (gaan) samenwerken. Voor de toekomst zal dat betekenen dat grote delen van het aanbod rechtstreeks bereikbaar zijn via het CJG. Voorlichting, groepsaanbod voor kinderen, jongeren en ouders, echtsscheidingsspreekuur en omgangsbemiddeling door MD Veluwe zullen via de baliefunctie van het CJG bereikbaar zijn. Het geïndiceerde aanbod door de provinciale zorgaanbieders zal via Bureau Jeugdzorg bereikbaar zijn. Het project is onderdeel van het Sociaal Programma van Regio Noord-Veluwe en is mede tot stand gekomen met subsidie van provincie Gelderland.

www.jongcentraal.nl voor Amersfoortse ouders

Ouders in Amersfoort die gaan scheiden, vinden daar op de website van Jong Centraal informatie over. De website geeft toelichting op het ouderschapsplan en beschikbare hulpvormen. De gemeente geeft daarnaast tips over hoe je het je kinderen het beste zou kunnen vertellen. Ook zijn er links aangebracht naar diverse websites en is er informatie over cursusaanbod te vinden. Dit cursusaanbod wordt niet uitgevoerd door het CJG zelf, maar door SGJ Christelijke Jeugdzorg. Deze organisatie maakt gebruik van het programma JES. De cursus is bedoeld voor kinderen van 8-12 jaar en hun ouders.

Jongerenbus en loket CJG in gemeente Tubbergen

Op de brochure van het loket CJG van gemeente Tubbergen staat op de voorpagina: 'Ik ga scheiden, hoe vertel ik het mijn kinderen? Vraag het aan het loket CJG!' Deze slogan zet het thema meteen op de kaart. Ook zet de gemeente Tubbergen specifiek voor jongeren een Jongerenbus in. De jongerenbus is een laagdrempelige voorziening voor jongeren, als onderdeel van het loket CJG in Tubbergen. De bus staat frequent in alle dorpen van de gemeente en wordt druk bezocht. Ook vragen over scheiden kunnen voor jongeren op deze manier op een laagdrempelige manier aan bod komen.

Meer informatie: www.tubbergen.nl.

⁴ PM : verwijzing naar handreiking 12+ en het CJG NICK: definitieve titel van die handreiking?

⁵ Putten, Ermelo, Harderwijk, Nunspeet, Elburg en Oldebroek

Jongeren chatten met elkaar in provincie Gelderland

In provincie Gelderland kunnen jongeren tussen de 12 en 23 jaar via de website www.jongin.gelderland.nl ervaringen uitwisselen en onder andere met elkaar chatten over het thema gescheiden ouders. Een laagdrempelige manier om deze leeftijdscategorie te bereiken. Jongeren kunnen ervaringen delen en de website geeft ook informatie over waar je mee te maken krijgt als je ouders scheiden en hoe je daarmee kunt omgaan. Ook wordt het thema 'de nieuwe vriend of vriendin van je vader/moeder' behandeld, iets wat toch wel even wennen is voor jongeren.

Het ouderschapsplan

Getrouwde of samenwonende ouders die uit elkaar gaan, zijn sinds 1 maart 2009 verplicht afspraken over de zorg voor hun kinderen na de scheiding in een ouderschapsplan vast te leggen. Niet alleen ouders weten hierdoor wat ze van elkaar kunnen verwachten, maar ook kinderen weten beter waar ze aan toe zijn. De manier waarop ouders met elkaar communiceren heeft grote invloed op hoe kinderen de scheiding beleven. Een ouderschapsplan biedt ouders een kapstok om over de scheiding te praten, met het welzijn van hun kinderen voorop.

Wat is een ouderschapsplan?

Een ouderschapsplan is een overeenkomst op papier tussen ouders die gaan scheiden. Het beschrijft hoe ouders hun verantwoordelijkheden naar hun kinderen in de praktijk gaan uitvoeren. Het ouderschapsplan stelt de belangen van de kinderen op de eerste plaats en komt tot stand in samenwerking met beide ouders.

Voor het opstellen van een ouderschapsplan zijn richtlijnen beschreven, maar het is géén blauwdruk. Ieder gezin is immers anders. Het gaat erom dat het uiteindelijke plan 'maatwerk' is, dus goed past bij kinderen en ouders.

Zo kiezen sommige gezinnen voor co-ouderschap, bij andere gezinnen is dat geen optie. Bovendien is de leeftijd en ontwikkelingsfase van een kind belangrijk bij het opstellen van een ouderschapsplan. Zo is het voor baby's belangrijk niet langer dan een paar dagen van hun primaire hechtingsfiguur gescheiden te zijn, vinden jongere kinderen het doorgaans prettiger als ze één thuis hebben van waaruit ze de andere ouder kunnen 'bezoeken' en kunnen adolescenten vaak prima omgaan met een wat meer flexibele omgangsregeling⁶.

Ouders kunnen hulp vragen bij het opstellen van het ouderschapsplan. Dit kan worden gegeven door de partij die de ouders al bijstaat bij de scheiding of andere problemen, zoals de mediator, advocaat of een hulpverlener van het algemeen maatschappelijk werk.

Is een ouderschapsplan verplicht?

Een ouderschapsplan moet onderdeel zijn van een verzoekschrift tot echtscheiding of ontbinding van geregistreerd partnerschap, ondertekend door beide ouders. Verder moet dit verzoekschrift tot scheiding vermelden waar ouders het over eens zijn, waar ouders het nog niet over eens zijn en waarom dat zo is en op welke manier kinderen zijn betrokken bij het opstellen van het ouderschapsplan. Kinderen hebben inspraak bij de afspraken, maar hun ouders beslissen.

Als het verzoekschrift geen ouderschapsplan bevat omdat de ouders het niet eens kunnen worden, kan de rechter hen naar een mediator verwijzen. Als mediation niet tot afspraken leidt en ouders het ook niet op een andere manier eens kunnen worden, kan de rechter tot de conclusie komen dat het ouderschapsplan redelijkerwijs niet kan worden overlegd (bijvoorbeeld als overleg tussen ouders onmogelijk is door ernstige problemen zoals alcohol- of drugsverslaving, psychiatrische klachten of huiselijk geweld). Elke ouder heeft dan nog de mogelijkheid alleen de scheiding aan te vragen. In die aanvraag moet staan waarom het niet is gelukt dat samen met de andere ouder te doen, en hoe de aanvrager vindt dat het ouderschap na scheiding eruit moet zien. Een andere mogelijkheid is dat de rechter de Raad voor de Kinderbescherming hiervoor om onderzoek en advies vraagt.⁷

Welke onderdelen bevat een ouderschapsplan?

In het ouderschapsplan moeten in ieder geval afspraken worden opgenomen over: De manier waarop ouders de omgang regelen en de zorg- en opvoedingstaken verdelen. Dat betekent onder meer afspraken over waar het kind woont, hoeveel tijd hij met iedere ouder doorbrengt, hoe vakanties verdeeld worden, wie welke taken op zich neemt en hoe contacten met de familie worden onderhouden.

⁶ Voor meer informatie over het bereiken van jongeren van 12+, zie ook Centrum voor Jeugd en Gezin: Ontwikkeling voor jongeren van 12-23 jaar

⁷ Meer informatie over de rol van de Raad voor de Kinderbescherming vindt u in de brochure: Als ouders gaan scheiden. Zie ook bijlage 2.

De manier waarop ouders elkaar informatie geven en raadplegen over belangrijke zaken die de kinderen betreffen, bijvoorbeeld oudergesprekken op school, vrijetijdsbesteding en schoolkeuze.

De kosten van de verzorging en opvoeding van de minderjarige kinderen (kinderalimentatie). Hoe de ouders hun kinderen hebben geïnformeerd over en betrokken hebben bij de afspraken.

Meer lezen?

Over het maken van een ouderschapsplan is allerlei informatie beschikbaar. Het CJG heeft vanuit haar rol als informatieverstrekker de taak om ouders hierover goede informatie te geven. Een goed voorbeeld dat zij kunnen gebruiken is het boekje *'Een ouderschapsplan maken - Praktische tips en adviezen voor ouders die gaan scheiden'* van Pieter Vermeulen. Voor een overzicht van interessante schriftelijke informatie verwijzen we naar bijlage 2.

Gemeente Den Bosch geeft kinderen een stem

In gemeente Den Bosch kan de rechter ouders opleggen om hun kind eerst te laten deelnemen aan KIES-omgangbegeleiding (Kinderen in EchtscheidingsSituatie)⁸. Zo hebben kinderen een stem in het ouderschapsplan en de omgangsregeling, waardoor die plannen een zo groot mogelijke kans van slagen hebben. Dit is al meerdere keren zo gegaan. Ouders kunnen ook zelf kiezen om hun kinderen te betrekken bij het ouderschapsplan. Tevens kunnen de scholen en het CJG wijzen op deze mogelijkheid.

Meer informatie: www.cjg-s-hertogenbosch.nl en www.kiesinfo.com.

---

⁸ Zie bijlage 1 en 2 voor aanvullende informatie over aanbod KIES.

3 Diversiteit in scheiding

Scheiden is altijd een moeilijke en pijnlijke beslissing, zeker als er kinderen in het spel zijn. Bij een aantal groepen ouders en kinderen zijn er extra belemmeringen vanwege diversiteit in achtergronden. Het is belangrijk aandacht te hebben voor deze diversiteit, om zoveel mogelijk gezinnen laagdrempelig te helpen. U leest in dit hoofdstuk voornamelijk over etniciteit in een scheidingssituatie, maar ook over religie en sociaal-maatschappelijke status.

3.1 Etniciteit

Ook allochtone ouders hebben veel vragen als zij in aanraking komen met scheiden. Zij hebben bovendien vragen die te maken hebben met hun etniciteit. De druk van de familie om niet te scheiden kan in diverse culturen hoog zijn, zeker als er kinderen in het spel zijn. Vrouwen en mannen zitten vast in rolpatronen en schamen zich om over relatieproblemen te praten. Zij kunnen er dan voor kiezen te berusten in de slechte situatie en hopen dat het in de toekomst weer beter gaat. Soms zelfs als er sprake is van huiselijk geweld.

Ook is er een groep allochtone vrouwen (en soms ook mannen) die niet of nauwelijks Nederlands spreekt, vaak laag opgeleid is, geen werk heeft en weinig contacten in de omgeving of met familie heeft. Ze nemen vaak slechts zeer beperkt deel aan het maatschappelijk leven en kennen (letterlijk) de weg naar hulpverlenende instanties niet. Voor deze vrouwen zijn hun gezin en hun kinderen alles waarom het draait. Ze vinden het dan ook vaak moeilijk dit gezinsleven op te geven, zelfs als er sprake is van een langdurig slechte thuissituatie.

Wat zijn specifieke vragen en ondersteuningsbehoefte van allochtone ouders?

- Behoeft aan juridische en financiële informatie over rechten en plichten na scheiding over: verschillen in wet- en regelgeving met het land van herkomst, omgang met kinderen na de scheiding, verblijfsvergunning, wonen en uitkering. Belangrijk is dat onzekerheden worden weggenomen en dat er geen onterechte fabels in de lucht blijven hangen. Informatie en gesprekken moeten vrijblijvend en vertrouwelijk zijn. Goede informatie geeft kracht om een slechte situatie te veranderen.
- Langdurige praktische ondersteuning van iemand die hun taal spreekt, ook na de scheiding (met name de groep vrouwen in een sociaal isolement). Bijvoorbeeld hulp bij het invullen van papieren voor verblijfsvergunning, inkomen, huisvesting of het regelen van echtscheiding in het land van herkomst.
- De allochtone vrouwen en mannen met een bredere maatschappelijke scope zijn vaker hoger opgeleid, spreken goed Nederlands, werken en hebben een sociaal netwerk. Zij halen veel informatie van internet en vinden indien nodig hun weg naar hulpverlenende instellingen. Ze vinden het echter wel prettig als daar iemand zit met kennis van hun cultuur en de specifieke vragen/problemen die dat met zich mee kan brengen. Zij praten doorgaans ook meer met hun kinderen en leggen minder de verantwoordelijkheid voor problemen bij andere instellingen (zoals de school).
- Extra aandacht over opvoeden en omgaan met de kinderen tijdens een scheidingsprocedure. Allochtone ouders vinden opvoeden na de scheiding namelijk vaak moeilijker dan autochtonen. Er is vaak ook minder aandacht voor kinderen.
- Soms is er ook behoefte aan hulp bij eengerelateerd geweld. Wat dit inhoudt en wat u kunt doen, leest u in de Wegwijzer Eengerelateerd geweld. U kunt deze bestellen via de website van FORUM, Instituut voor Multiculturele Ontwikkeling: www.forum.nl.

Bereik van allochtone ouders

- Via instellingen die al actief zijn binnen het gezin: ouders komen in eerste instantie vaak binnen met een ander probleem. Zo ziet het algemeen maatschappelijk werk veel allochtone moeders van gezinnen met meervoudige problematiek - waaronder relatieproblemen. Maar ook het buurtwerk of de huisarts zijn ingangen. Juridisch onderlegde mensen (bijvoorbeeld sociale raadslieden en allochtone advocaten) hebben voor deze groep ook vaak een rol als hulpverlener. Zij moeten de weg naar het CJG dan ook goed weten te vinden.
- Ingangen via reguliere ketenpartners (zie ook 2.2) kunnen benut worden. Zo kan een contactmoment bij het consultatiebureau een goed aangrijpingspunt zijn om relatiepro-

blemen ter sprake te brengen: eerst vragen naar kinderen, dan naar thuissituatie, etc. Dit betekent dat de ketenpartners kennis moeten hebben van omgaan met relatie – en scheidingsproblematiek binnen specifieke culturen.

- Informatie over opvoeden en aanverwante zaken kan verspreid worden tijdens koffieochtenden op scholen, tijdens de taalles of naalles, bij centra voor buitenlandse vrouwen, maar ook bij het buurtwerk of de moskee, waar mannen bereikt kunnen worden. Noem scheiden daarbij niet direct, maar laat het later ter sprake komen.
- Scholen spelen vaak een belangrijke rol als het niet goed gaat met de kinderen. Binnen het primair onderwijs via een oplettende leerkracht, en binnen het voortgezet onderwijs ook als kinderen zelf hun verhaal doen. Kinderen hebben vaak de voorkeur voor individuele gesprekken die vervolg kunnen krijgen in een groepsgesprek. Dan kunnen verschillende groepen worden gemixt om te laten zien dat ook autochtone kinderen met deze problemen worstelen.
- Informele netwerken spelen in mindere mate een rol. Het is voor ouders vaak lastig bij familie te rade te gaan, bijvoorbeeld vanwege het taboe dat op relatieproblemen en scheidingsrust.

KIES heeft extra aandacht voor verschillende culturele achtergronden

Alle KIES-coaches hebben een nieuw basisprogramma ontvangen. Dit programma richt zich op het coachen van ouders en kinderen in vijf niet-Nederlandse culturen. Deze groep kan namelijk lastiger bereikbaar zijn. Via school en de kinderen is hier echter wel directer contact. De ingang voor hulp is bovendien laagdrempeliger. Ouders uit andere culturen laten hun kinderen uiteindelijk vaak wel deelnemen aan KIES, maar zijn wel sceptischer dan autochtone ouders. Meer informatie: www.kiesinfo.com.

3.2 Religie

Er bestaat een duidelijk verband tussen religieuze verbondenheid en het scheidingscijfer: gelovigen scheiden minder vaak. Mogelijk speelt de moderne tendens naar individualisering, emancipatie en zelfontplooiing sterker bij ongelovigen dan bij gelovigen en verklaart dit de hogere scheidingscijfers.

Binnen zeer besloten gemeenschappen waar religie een belangrijke rol speelt, is praten over scheiding vaak nog een taboe. Daadwerkelijk scheiden is vaak ondenkbaar en veel zaken worden binnenshuis gehouden. De druk van de omgeving kan hoog zijn om bij elkaar te blijven, zelfs in slechte situaties. Ook wachten deze ouders soms lang met het zoeken van hulp. Zo blijkt dat in Zeeland een deel van de bevindelijk gereformeerde ouders later dan gemiddeld ondersteuning zoekt, onder meer voor opvoedondersteuning. Dit heeft te maken met gevoelens van schuld en schaamte onder invloed van de besloten sociale omgeving. Ook spelen religieuze opvattingen een rol, onder andere over Gods voorzienigheid, de betekenis van het lijden en een sterk plichtsgevoel voor de opvoedingstaak. Ook zijn de ouders kritisch naar zowel identiteitsgebonden als niet-identiteitsgebonden instellingen.

Belangrijk is met voorlichting het taboe op scheiden te doorbreken en openheid te creëren om te kunnen praten over relatieproblemen. Voor ouders die dat wensen moet er nabije professionele hulp beschikbaar zijn uit de eigen achterban. Voor zowel ouders die hulp zoeken in de beslotenheid van de eigen omgeving, als voor ouders die kiezen voor een meer anonieme setting, moet een laagdrempelige toegang beschikbaar en bereikbaar zijn.

Welke ingangen kunnen gemeenten bij deze groep benutten?

- Media, zoals plaatselijke kerkbodes en schoolkranten.
- In de jeugdgezondheidszorg – vooral 0-4 jaar – worden veel ouders bereikt. Zij kunnen speciale instructie krijgen in het omgaan met scheiding in een religieus gezin. De jeugdgezondheidszorg is één van de weinige instellingen waarop een gemeente direct kan sturen in aanbod en voorlichting bij deze doelgroep.
- Huisartsen vervullen vaak de rol van vertrouwenspersoon. Dit zou een goede ingang kunnen zijn om het onderwerp voor ouders bespreekbaar te maken.

- Scholen met een religieuze identiteit. Bijvoorbeeld de school met de bijbel.
- De kerk kan een rol spelen in de voorlichting. Een dominee treedt vaak op als vertrouwenspersoon richting het gezin.
- Vroegtijdige voorlichting over scheiding op school (ook vanwege het feit dat jonge meiden soms heel snel trouwen en vervolgens stoppen met school).

Sleutelfiguren in de gemeente Reimerswaal

Gemeente Reimerswaal vindt diversiteit belangrijk. Zij kijkt goed naar de problematiek (de vraag) en het systeem (de achtergrond en netwerk) waarin het gezin zich bevindt. Evaluatiegegevens van met name de zorgadviesteams leren de gemeente Reimerswaal namelijk dat opvoedingsproblemen vaak gepaard gaan met andere problemen als financiële, relationele en verslavingsproblematiek. Ouders voelen een zekere schroom om hiermee naar buiten te treden. De gemeente wil tegelijkertijd het taboe op scheiden en relaties verbreken. De ervaring leert dat kinderen en ouders in eerste instantie iemand nodig hebben die ze kunnen vertrouwen en hen serieus neemt. De gemeente maakt het onderwerp daarom bespreekbaar via sleutelfiguren als leerkrachten, predikanten en uiteindelijk de ouders zelf. Zo hoopt de gemeente een bijdrage te kunnen leveren aan een goede toeleiding naar de zorg en/of ondersteuning. Meer informatie: j.vermue@reimerswaal.nl.

3.3 Sociaal-maatschappelijke status

Het is niet zo dat lager opgeleide ouders meer ruzie maken dan hoger opgeleide ouders. Maar bij ouders met een lager opleidingsniveau is de kans dat ze scheiden groter. Kinderen van ouders met een lager opleidingsniveau (die ook zelf een lager opleidingsniveau hebben) zullen dan ook vaker in een scheidings situatie terecht komen. Zo zijn op vmbo-scholen veel meer jongeren met gescheiden ouders te vinden (bijna 25%) dan op het vwo of het Gymnasium (ongeveer 10%). De sociaal-maatschappelijke status van een gezin heeft dus invloed op scheiden en de gevolgen voor kinderen.

Houd hier al gemeente rekening mee, als u het ondersteuningsaanbod rondom scheiding gaat inrichten en organiseren. Bijvoorbeeld door extra aanbod rondom relatieproblemen en scheiding in te zetten op vmbo-scholen (voor zowel kinderen als ouders) of binnen het CJG extra aanbod in de wijken waar veel mensen wonen met een lagere sociaal-maatschappelijke status.

4 Het ondersteuningsaanbod organiseren

Goede informatie en ondersteuning op maat helpen ouders om de scheiding zo goed mogelijk te laten verlopen, in ieder geval voor de kinderen. Het belang van het kind staat voorop in dit traject. Dit hoofdstuk geeft u tips om het aanbod rondom scheiding binnen uw gemeente handen en voeten te geven.

4.1 Inbedden in totale aanbod van opvoed- en opgroeiondersteuning

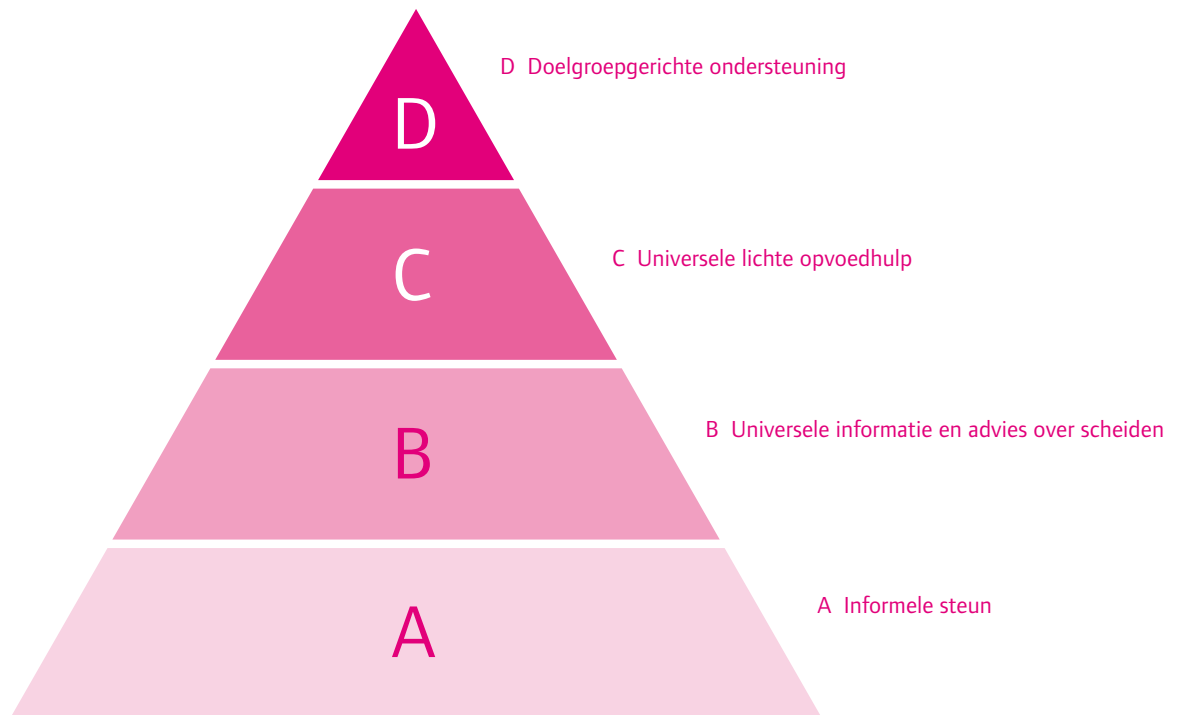
Het thema scheiding is vaak geen op zichzelf staand onderwerp, maar zal juist regelmatig ter sprake komen tijdens andersoortige activiteiten rondom opvoeden en opgroeien. Denk bijvoorbeeld aan een JGZ-verpleegkundige die tijdens een contactmoment vraagt naar de thuissituatie. Of een voorlichtingsbijeenkomst over omgaan met je puber voor allochtone vrouwen, waar de thuissituatie aan bod komt. Dit betekent ook dat alle professionals in het netwerk rondom scheiding 'basiskennis' moeten hebben van dit onderwerp en ouders en kinderen adequaat kunnen ondersteunen. Ook en vooral professionals die werkzaam zijn in het CJG.

Het is voor de eenduidigheid en samenhang daarom aan te raden informatie, advies en hulp rondom echtscheiding te ordenen en in te bedden in het totale aanbod van opvoed- en opgroeiondersteuning van uw gemeente, dat een plek krijgt in het CJG. Op die manier creëert u een volledig aanbod en maakt u overzichtelijk wat er voor wie is.

Vier niveaus in ondersteuning

Voor de opbouw van het aanbod opvoed- en opgroeiondersteuning binnen het CJG is het handig uit te gaan van een zorgcontinuüm⁹, onderverdeeld in vier niveaus:

- A Informele steun
- B Universele informatie en advies over opvoeden voor alle ouders
- C Universele lichte opvoedhulp voor alle ouders
- D Doelgroepgerichte ondersteuning

⁹ Kijk voor meer informatie over dit zorgcontinuüm voor opvoedondersteuning ook eens in de handreiking Opvoedondersteuning in het CJG. Deze vindt u in de gereedschapskist van het ministerie voor Jeugd en Gezin, ook via www.samenwerkenvoordejeugd.nl.

Aanbod bij scheiding

U ziet hier per niveau van dit zorgcontinuüm een overzicht van het mogelijke aanbod op het thema scheiden. Elk niveau beschrijft de doelgroep, het doel en een aantal voorbeelden van dit aanbod.

A: Informele steun

Doelgroep

Alle ouders die behoefte hebben aan ondersteuning van het eigen informele netwerk.

Doel

Bevorderen van onderlinge steun en bieden van informele steun aan ouders rondom scheiding en relatieproblemen. Uit hoofdstuk 2 blijkt dat ouders vaak hulp zoeken bij een partner, vrienden of een buurvrouw, kortom: het informele netwerk.

Voorbeelden van het ondersteunen van het informele netwerk

Het is allereerst belangrijk te zorgen dat het thema scheiden 'leeft', besproken kan worden.

Onder meer door:

- Zorgen dat in wijkcentra bij activiteiten het thema scheiden aan de orde komt.
- Zorgen dat tijdens een koffieochtend op school informatie over scheiden voorhanden is en ouders informeel ervaringen kunnen delen (via de koffieochtend kan dit thema indirect of via informele weg ter sprake komen).
- Zorgen dat bij sportverenigingen of vrijwilligersorganisaties informatie over scheiden voorhanden is.

B: Universele informatie en advies over scheiden

Doelgroep

Ouders en kinderen die behoefte hebben aan informatie en advies rondom diverse aspecten van scheiden.

Doel

Informeren van alle ouders die behoefte hebben aan informatie en advies rondom diverse aspecten van scheiden. Het doel is om hierdoor onder meer competent ouderschap in een scheidings situatie te bevorderen en een gezonde opvoedingssituatie te behouden of te creëren. Een ander doel is het informeren van ouders en jongeren over de mogelijkheden voor hulp en steun rondom scheiding.

Voorbeelden van universele informatie over scheiden

- Informatie over het maken van een ouderschapsplan
- Informatie over juridische vormen van scheiden
- Informatie over wet- en regelgeving in land van herkomst rondom scheiden
- Advies over voor- en nadelen van mediation
- Advies over budgettering na scheiding
- Overzicht van de mogelijkheden voor hulp voor ouders en jongeren

C: Universele lichte hulp bij scheiden

Doelgroep

Alle ouders en kinderen in scheiding die hulp nodig hebben.

Doel

Bevorderen van competent ouderschap en helpen bij specifieke onderwerpen als financiën en opstellen van een ouderschapsplan.

Voorbeelden van lichte hulp

- Cursus opstellen van een ouderschapsplan
- Groepsaanbod voor kinderen in scheiding
- Groepsaanbod 'Praten met je kinderen over scheiding' voor ouders

D: Doelgroepgerichte ondersteuning

Doelgroep

Subgroepen binnen de populatie, risicogroepen en gezinnen waar risico's of problemen geconstateerd zijn of die zelf aangeven dat ze problemen hebben.

Doel

Het voorkomen van problemen bij risicogroepen en het verminderen van problemen en voorkomen van erger bij gezinnen met problemen.

Voorbeelden van doelgroepgerichte ondersteuning:

- Gesprekken en bemiddeling voor ouders die willen scheiden
- Individuele gesprekken met gezinnen bij wie sprake is van huiselijk geweld
- Cursusaanbod voor scheidende tienerouders
- Voor geïsoleerde allochtone vrouwen kan bijvoorbeeld langdurige praktische begeleiding na de scheiding van belang zijn.

Praktijkvoorbeeld

Bijzondere kinderen en hun ouders in het regulier en speciaal onderwijs

KIES heeft een aanpassing op het basisaanbod, waarbij kinderen met verschillende stoornissen en hun ouders ook kunnen deelnemen. KIES-coaches zijn op de hoogte van kinderen met een 'rugzakje' en de wijze waarop zij een (echt)scheiding meemaken. Andersom signaleren KIES-coaches ook. Zij uiten dan hun zorg bij het mogelijk onjuist diagnosticeren, wanneer kinderen normale signalen van scheidingskinderen vertonen en de school een onderzoekstraject ingaat door gedragsmatigheden. Escalatie en stapelen van problemen wordt bij deze groep mede voorkomen door vroegtijdig informeren van de ouders. Meer informatie: www.kiesinfo.com.

Meer informatie over ondersteuningsaanbod vindt u in bijlage 1 en 2 van deze handreiking.

Aanbod in gemeente Oss

Het CJG in Oss heeft een divers aanbod rondom (echt)scheiding. De cursussen zijn onder andere te vinden via de prikkelende brochure op de website van het CJG (www.centrumjeugdengazin-oss.nl/cursusboekje/index.html). Klik op: Aanbod 4-12 jaar). Ze worden gegeven vanuit het Centrum voor Jeugd en Gezin Maasland. Het aanbod bestaat uit:

- Ouderschap na echtscheiding, voor gescheiden ouders met kinderen. Wat komt er allemaal op kinderen af na een scheiding en hoe ga je daar mee om als ouder? De bijeenkomst biedt ruimte voor vragen stellen, ervaringen uitwisselen en samen naar antwoorden zoeken.
- Ouderschap in samengestelde gezinnen, voor ouders met een samengesteld gezin.
- Ouderschapsreorganisatie voor gescheiden ouders die er samen niet uitkomen, en door maatschappelijk werkers geholpen worden om weer samen goede afspraken te maken. De bemiddeling richt zich alleen op het ouderschap, niet op overige problemen tussen de gescheiden partners.
- KIES, voor kinderen van gescheiden ouders.

Aanbod JES! in gemeente Amersfoort

In Amersfoort is de cursus JES! gestart. Midden- en Zuid-Gelderland kunnen hiervoor in Amersfoort terecht en Noord-Gelderland kan in Zwolle terecht. De cursus bestaat uit kindgroepen en ouderbijeenkomsten. Eventueel kunnen grootouders zich ook intekenen voor cursussen. Er wordt vraaggericht gewerkt: naarmate er meer vraag is, worden meerdere groepen gestart. Meer informatie: www.jongcentraal.nl.

4.2 Aandachtspunten bij het ordenen en vormgeven aan dit aanbod

Hoofdstuk 4.1 biedt u handvatten om het aanbod te ordenen binnen uw totale zorgcontinuüm van opvoed- en opgroeiondersteuning. Bij het ordenen en invulling geven aan dit aanbod zijn de volgende aandachtspunten van cruciaal belang:

Verbind formeel en informeel netwerk

Veel ouders zijn gebaat bij ondersteuning vanuit het eigen netwerk. In 4.1 is bij het aanbod onder A aangegeven hoe je het informele netwerk van ouders kunt ondersteunen en versterken. Daarnaast geeft onderstaand praktijkvoorbeeld van Eigen Kracht-conferenties in Amsterdam een mooi voorbeeld van hoe je in gecompliceerde echtscheidingsituaties het netwerk rondom een gezin optimaal zou kunnen benutten.

Eigen Kracht in gemeente Amsterdam

In gemeente Amsterdam worden succesvol Eigen Kracht-conferenties ingezet bij gecompliceerde echtscheidingsituaties waarbij kinderen betrokken zijn. Tijdens zo'n conferentie bespreekt een onafhankelijke coördinator allerlei onderwerpen, met name vanuit de positie van de kinderen. Er is veel aandacht voor wat ouders en kinderen willen bereiken. Daarna schuiven ook andere belangrijke personen uit het netwerk aan, zoals familie en vrienden. Zij krijgen informatie over financiën, hulp en ondersteuning, huisvesting en over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen. Zo horen zij dat kinderen helemaal niet willen kiezen tussen papa of mama. Dit brengt altijd een verandering teweeg: familieleden realiseren zich vaak niet dat zij door hún deel van het systeem te steunen (vader of moeder) de kinderen in de kou laten staan. Vervolgens maken de aanwezigen plannen om hiermee aan de slag te gaan. Ooms en tantes en opa's en oma's zijn dan belangrijke mensen om de ouders te ondersteunen in het uitvoeren van hun ouderschap. Resultaat van zo'n conferentie is bijvoorbeeld dat indien toezicht bij omgang nodig is- het omgangshuis niet de oplossing wordt, maar toezicht door een familielid plaatsvindt of zijn huis aanbiedt als neutrale plek voor ontmoetingen. Na zo'n Eigen Kracht-conferentie zijn kinderen vaak blij dat papa en mama elkaar weer hebben gesproken. En dat er meer duidelijkheid is. Meer informatie: www.eigen-kracht.nl.

Oor voor kind en ouders

Om als CJG toegankelijk te zijn, ook wat betreft scheidingsproblematiek, moet in eerste instantie goed geluisterd worden naar wat een kind of ouder te vertellen heeft. Neem ouders en kinderen serieus! Al het andere komt daarna.

Stem aanbod op elkaar af

Scheiden is voor niemand leuk, dat doe je pas als het echt niet anders kan. Uitgangspunt is daarom dat het CJG ondersteuning bij scheiden pas biedt als andere oplossingen geen effect hebben gehad, zoals relatiebemiddeling of mediation. Het aanbod binnen het CJG en/of gemeente voor alle oplossingsrichtingen moet daarom bekend zijn en goed op elkaar aansluiten.

Afspraken voor doorverwijzing naar zwaardere vormen van hulp

Helaas is escalatie van problemen niet altijd te voorkomen. Professionals in het scheidingsnetwerk moeten weten waar ze naar kunnen verwijzen indien zwaardere vormen van hulp nodig zijn. Laat daarom ook het preventieve en laagdrempelige aanbod vanuit de gemeente aansluiten op het aanbod vanuit de jeugdzorgaanbieders en andere professionele hulporganisaties. U dient als gemeente duidelijke afspraken te maken over deze doorverwijzing, bijvoorbeeld naar Bureau Jeugdzorg, omgangshuizen of Advies- en Steunpunt Huiselijk

Geweld (ASHG).

Breng het huidige aanbod in beeld

Het is raadzaam in uw gemeente een aanbodanalyse te doen om zicht te krijgen op huidig aanbod rondom scheiding en de gaten in dit aanbod. Vul dit aan met het aanbod vanuit jeugdzorgaanbieders en andere professionele hulporganisaties. Orden het aanbod naar de fase van scheiding en het zorgcontinuüm. Dit biedt naast inzicht in aanbod ook een instrument om als gemeente beter de regie te kunnen voeren. Onder meer de volgende instellingen kunnen een preventief aanbod rond scheiding uitvoeren:

- Jeugdgezondheidszorg (thuiszorg/GGD)
- Algemeen en schoolmaatschappelijk werk
- Welzijnsinstelling
- School
- Kinderopvang/peuterspeelzaal
- Steunpunt Opvoeding en Opvoedwinkel
- Advies- en Steunpunt Huiselijk Geweld (ASHG)
- MEE
- Bureau Jeugdzorg
- GGZ/RIAGG
- Kerkelijke instantie (ook moskeeën)
- Vrijwilligers- of zelforganisatie
- Particuliere initiatieven zoals KIES en JES

Aandacht voor verschillende fasen waarin de scheiding zich kan bevinden

In elke fase van de scheiding is behoefte aan andere informatie, advies en hulpaanbod. Zo vinden kinderen de fase voorafgaand aan de scheiding vaak een onveilige en bedreigende periode. Zorg daarom in uw gemeente voor een mix in aanbod in de pre-scheiding, tijdens de scheiding en na de scheiding.

Diversiteit

Binnen het gehele zorgcontinuüm dient waar nodig aandacht te zijn voor diversiteit. Zie voor uitgebreide informatie hoofdstuk 3 over diversiteit.

Project Hulpverlening bij scheiding en omgangsregeling in gemeente Delft

In 2007 is in gemeente Delft een start gemaakt met het project 'Hulpverlening bij scheiding en omgangsregeling'. Gemeente Delft, maatschappelijk werk (Kwadraad, projectleiding), jeugdgezondheidszorg (ook beiden vertegenwoordigd in de CJG's) en de Raad voor de Kinderbescherming werken hierin samen. Doel van het project is om een sluitende aanpak en een netwerk in de hulpverlening te ontwikkelen, gericht op kinderen en hun ouders die gaan scheiden of gescheiden zijn. Door middel van een inventariserend onderzoek, in samenwerking met de Hogeschool Leiden, is in kaart gebracht wat er is, wat er gemist wordt en wat er nodig is om de aanpak te verbeteren. Inmiddels zijn maatschappelijk werkers geschoold in de hulpverlening bij scheiding en zijn er voorlichtingsbijeenkomsten geweest voor medewerkers van de jeugdgezondheidszorg die werkzaam zijn in de Centra voor Jeugd en Gezin in Delft. Vanaf het voorjaar van 2009 is er een aanbod voor kinderen van gescheiden ouders en zijn er KIES-groepen die worden begeleid door jeugd- en schoolmaatschappelijk werkers. Er is informatiemateriaal gemaakt voor hulp- en dienstverleners met informatie over hulpverlening bij scheiding en de mogelijkheden in Delft. Daarbij zijn ook sociaal juridische dienstverlening en JIP (Jongeren Informatie Punt) betrokken. Daarnaast zijn er folders gemaakt voor ouders die gaan scheiden, met informatie waar ze voor advies, informatie en hulp terecht kunnen.

In de zomer van 2008 is voor het gebied Haaglanden een pilot gestart dat is gericht op Korte Bemiddeling. Een aantal maatschappelijk werkers specialiseert zich met hulp van de kennis van de Raad voor de Kinderbescherming in 'Korte Bemiddeling'. Ze helpen ouders bij het maken van een voorstel voor een omgangsregeling, dat aan de rechter wordt voorgelegd. Vooral snog gaat het hier om een selecte groep ouders, namelijk ouders die zich al hebben gemeld bij de rechtbank. Er is gekozen voor deze beperkte groep om eerst ervaring op te doen. Deze groep is lang door de Raad voor de Kinderbescherming geholpen, maar past meer in de vrijwillige hulpverlening.

Meer informatie: olemmen@delft.nl.

4.3 De gemeente als regisseur van het aanbod

Veel organisaties werken mee rondom het thema scheiden. Het is belangrijk dat er één is die de regie neemt. Dat bent u als gemeente. U heeft de taak voldoende licht-preventief aanbod rondom scheiding op alle niveaus van het zorgcontinuüm te organiseren. Daarnaast is het een gemeentelijke taak aansluiting te realiseren met voor- en achterliggende partijen. Een aantal tips hiervoor:

- Maak de aanbodanalyse van het huidige aanbod van scheiden. Op basis daarvan kun je als gemeente regie nemen in het stroomlijnen van het aanbod.
- Motiveer partijen om samen te werken. Vind en verbind ze. Zo kunt u als gemeente een bijeenkomst organiseren om partijen elkaar te laten informeren over elkaars aanbod en expertise op terrein van scheiden. (zie ook 'Het CJG als coördinatiepunt').
- Maak samenwerkingsafspraken. Wie doet wat? Dit kan ook betekenen: ontwikkelen van nieuw aanbod, schrappen van aanbod in geval van dubbelingen of aan organisaties vragen om gezamenlijk een aanbod uit te voeren. Aandacht voor vrijgevestigde, particuliere aanbieders is daarnaast ook belangrijk. Gebruik als sturingsmiddel het verlenen van subsidies of beschikbaar stellen van geld voor het ontwikkelen van nieuw aanbod, dat voor alle partijen beschikbaar is. De gemeente zou – op basis van signalen van ouders of professionals – ook aanjager moeten zijn bij het terugdringen van stroperigheid bij organisaties.

Gemeente Delft kiest voor netwerkbenadering

De gemeente Delft heeft een voortrekkersfunctie in de ontwikkeling van CJG's en preventief jeugdbeleid. Om hulpverlening bij scheiding beter te ontwikkelen in een netwerkstructuur, werken sinds 2008 verschillende organisaties samen in een project: maatschappelijk werk (Kwadraad), jeugdgezondheidszorg (ook beiden vertegenwoordigd in de CJG's) en de Raad voor de Kinderbescherming. De gemeente heeft een aantal rollen: op de hoogte blijven van nieuwe ontwikkelingen, verbindingen maken met andere ontwikkelingen in de CJG's, geld vrijmaken voor een nieuw aanbod voor kinderen en bijdragen aan PR en communicatie. Kortom, de rol van de gemeente is een belangrijke. De gemeente schept voorwaarden, neemt de regie, werkt in de context (weet wat er speelt in het veld), hoort wat de vraag is, houdt partijen bijeen, maakt verbindingen en is 'warm' aanwezig.

Het project was een goede oefening in de samenwerking en een voorbeeld voor het samen ontwikkelen van een werkprogramma voor de Centra voor Jeugd en Gezin. Vanuit de samenwerking van de projectdeelnemers in de Centra voor Jeugd en Gezin zullen netwerk en aanbod verder uitgebouwd en ontwikkeld worden.

Meer informatie: olemmen@delft.nl.

4.4 Verschillende rollen van het CJG

Het CJG binnen uw gemeente kan drie belangrijke rollen vervullen om u als gemeente te ondersteunen in de regiefunctie, namelijk die van informatieverstrekker, coördinatiepunt en doorverwijzer.

Het CJG als informatieverstrekker

Wat is van belang in deze rol?

- Goede informatie geven over de gevolgen van scheiding voor kinderen aan ouders en professionals. Ouders moeten ook vragen kunnen stellen over de gevolgen van hun keuzes voor hun kinderen. Zo nodig kan een deskundige – bijvoorbeeld een (ortho)pedagoog of kinderpsycholoog – verhelderen wat het kind nodig heeft.
- Ouders kunnen bij het CJG terecht met eenvoudige informatievragen rondom scheiden. Het CJG beschikt over divers informatiemateriaal over het maken van een ouderschapsplan, het opvoeden van kinderen na een scheiding en financiën en juridische zaken bij scheiding. Ook dienen CJG-medewerkers te weten waar meer informatie te vinden is, bijvoorbeeld welke websites er zijn. Het is daarnaast handig om een actueel overzicht te hebben van alle folders, boeken, websites en andere informatie die te vinden is voor ouders én kinderen.
- Laagdrempelig zijn voor ouders en zorg dragen voor een positieve beeldvorming. Duidelijkheid bieden over taken van het CJG zelf en organisaties waarmee wordt samengewerkt, waaronder Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming¹⁰, is dan ook belangrijk.

Handboek Echtscheiding van CJG Eindhoven

Het CJG Eindhoven heeft een 'Handboek Echtscheiding', een sociale kaart van cursussen, trainingen, organisaties en beschikbare materialen. Het is ontwikkeld voor alle professionals die te maken krijgen met jongeren en hun ouders in of na echtscheiding. Het handboek is digitaal op te vragen bij het CJG Eindhoven via jeugdengazin@eindhoven.nl of 040 2384983.

Het CJG als coördinatiepunt

Wat is van belang in deze rol?

- Betrokken professionele en vrijwillige instellingen informeren over het aanbod rondom scheiding en het thema te 'agenderen'. Dit betekent dat CJG-medewerkers goede kennis moeten hebben van de sociale kaart. Ook moeten ze weten wie een goede ingang kan bieden om de verschillende doelgroepen te bereiken. Omgekeerd dient het CJG professionals duidelijk te maken waarvoor ze bij het CJG terecht kunnen. Ook bij hen leven vooroordelen over het CJG door onwetendheid.
- Inhoudelijke informatie-uitwisseling en deskundigheidsbevordering rondom scheiding met

¹⁰ Meer informatie over de rol van de Raad voor de Kinderbescherming vindt u in de brochure: Als ouders gaan scheiden. Zie ook bijlage 2.

en tussen partijen stimuleren. Om meer zicht te krijgen op elkaars expertise en verantwoordelijkheden én om elkaar te leren kennen. Bijvoorbeeld door als CJG het initiatief te nemen voor een bijeenkomst voor alle professionele en vrijwillige partijen die betrokken zijn bij (ondersteuning aan) ouders en kinderen in een scheidingsproces.

Dit betekent naast de gemeentelijke gefinancierde aanbieders van hulp ook onder meer juristen, onderwijs, huisartsen, vrijwilligers van sportclubs, allochtone zelfhulp organisaties en medewerkers van de Raad voor de Kinderbescherming. Mogelijke onderwerpen:

- Deskundigheidsbevordering voor advocaten en juristen die vanwege de aard van hun beroep niet altijd kinderen als eerste prioriteit hebben. Licht hen voor over de gevolgen van scheiding voor kinderen.
- Mediators kunnen professionals informeren over de zorgen die leven bij ouders en welke problemen ouders tegenkomen bij het vinden van de juiste hulp.
- Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming maken aan partijen in het veld duidelijk wat hun taken en rollen zijn en wat zij specifiek bij scheiding kunnen betekenen voor ouders en kinderen.
- Een andere gemeente komt vertellen over 'good practice' rondom scheidingsaanbod.
- Opbouwen van relatie met en aansluiten bij activiteiten van scholen en ZAT's. De school neemt een bijzondere en belangrijke plaats in wat betreft de ondersteuning van jeugdigen in een scheidingsituatie. Het CJG kan bijvoorbeeld een scheidingsprotocol ontwikkelen voor leerkrachten, zodat zij weten wat ze kunnen doen voor jeugdigen in een scheidingsituatie en waar jeugdigen terecht kunnen voor meer informatie.
- Inspelen op ontwikkelingen en veranderende behoeften van ouders en jeugdigen rondom scheiding.
- Het aanbod rondom scheiding toetsen op kwaliteit.

Het CJG als doorverwijzer

Wat is van belang in deze rol?

De rol van het CJG als coördinator resulteert in een overzicht van het aanbod en de rollen van de verschillende partijen bij scheiden. Daardoor kan het CJG ook een goede doorverwijzer zijn voor ouders en professionals naar ander (eventueel zwaarder) aanbod binnen de gemeente. Ouders en professionals kunnen op die manier altijd op één plek terecht met een vraag of probleem en hoeven niet zelf uit te zoeken waar ze het beste naartoe kunnen. Dit houdt wel in dat:

- Het CJG weet waarnaar ze moet doorverwijzen als de ouders er niet uitkomen, zoals naar een mediator of zwaardere vormen van hulp. Bijvoorbeeld in geval van ernstige conflicten tussen de ouders waarbij sprake kan zijn van huiselijk geweld (dat geldt ook als de kinderen getuige zijn van geweld tussen ouders, zie ook 4.2).
- De CJG-medewerkers goed weten wat het aanbod en de expertise is van achterliggende organisaties. Zo kan het CJG doorverwijzen naar bijvoorbeeld Sociale Raadsliden Werk en mediators en ouders vooraf voorlichten over wat ze daar kunnen verwachten.
- Er duidelijke afspraken zijn met achterliggende voorzieningen, zoals instellingen met scheidingsaanbod als KIES en JES of het Algemeen Maatschappelijk Werk. Maar ook goede afspraken bij doorverwijzingen in geval van ernstigere problematiek.
- Het CJG de vraagsteller 'bij de hand neemt' en zelf met de vraag aan de slag gaat. De vraagsteller wordt pas losgelaten als de gewenste hulp is geboden, of als hij is doorverwezen. Na doorverwijzing is het belangrijk om een goede terugkoppeling te geven aan mogelijk betrokken professionals.
- Ouders en professionals ook nog zelf – zonder tussenkomst van het CJG – bij een instelling terecht kunnen met vragen over scheiding. Vermijd bureaucratie en verplichte schakels.

En eventueel...

... kan het CJG zelf aanbod verzorgen – eventueel samen met andere partijen – op laagdrempelige plaatsen waar ouders en kinderen al komen. Bijvoorbeeld via het consultatiebureau of de school(arts), scholen, kerken, moskeeën en koffieochtenden. Het (school)maatschappelijk werk en het buurtwerk kunnen bij verzorgen van dit aanbod een belangrijke rol vervullen. Belangrijk is dat CJG-medewerkers daartoe de eerste stappen zetten en aansluiten bij bestaande initiatieven.

Totaalplan echtscheiding in de gemeente Eindhoven

Het CJG in gemeente Eindhoven stuurt voor het thema 'echtscheiding' op een integraal programma voor opgroei- en opvoedingsondersteuning. Integraal vanuit het oogpunt van zowel kinderen en ouders als professionals.

De hoofddoelstelling binnen het zogenaamde Totaalplan Echtscheiding is ondersteuning bieden aan kinderen en hun ouders bij echtscheiding. Voor ouders, professionals van het consultatiebureau, peuterspeelzalen, kinderopvang en docenten uit het basis- en voortgezet onderwijs, is er kennisoverdracht over de effecten van (echt)scheiding op kinderen. Ook is in het plan een overzicht opgenomen van het aanbod van cursussen, trainingen, organisaties en beschikbare materialen in en rondom Eindhoven over echtscheiding. De gemeente Eindhoven heeft verder de GGD en de welzijnsorganisaties de taak gegeven om een op elkaar afgestemd ondersteuningsaanbod rondom scheiding aan ouders en kinderen te bieden, waarbij ze gebruikmaken van elkaars expertise en uitgaan van één plan voor één gezin. De organisaties werken nauw samen met scholen en (school) maatschappelijk werk. Het CJG organiseert daarnaast informatiebijeenkomsten voor ouders en professionals over 'Kinderen en echtscheiding'. Verder zijn er algemene informatiebijeenkomsten en een bijeenkomst specifiek voor allochtone gezinnen.

Meer informatie: jeugdengezin@eindhoven.nl.

Bijlagen

Bijlage 1

Ondersteuningsaanbod¹¹

Deze bijlage biedt inzicht in het ondersteuningsaanbod rondom scheiding. U vindt hier voorbeelden binnen de volgende categorieën: (1) aanbod voor kinderen, (2) aanbod voor ouders, (3) aanbod voor gezinnen en (4) aanbod voor allochtone doelgroep.

1 Aanbod primair voor kinderen

Relatief veel aanbod richt zich primair op de kinderen, met aanvullende informatieve bijeenkomsten voor ouders. De hieronder beschreven programma's Zandkastelen!, KIES en Kits en Co bestaan uit groepsbijeenkomsten voor kinderen, waarin zij met elkaar kunnen praten over hun ervaringen. Daaraan gekoppeld krijgen ouders in groepsbijeenkomsten informatie over wat een scheiding voor kinderen betekent en wat er in de kindergroepen aan de orde is geweest. Groepshulpverlening Kind en (echt)scheiding heeft dezelfde opbouw, maar is alleen op indicatie beschikbaar. Verder is er een programma in ontwikkeling, CODIP.

KIES (Kinderen In EchtscheidingSituaties)

Doelgroep

Kinderen van 4 tot 18 jaar.

Doel

Problemen rondom echtscheidings situatie te voorkomen en vroegtijdig signaleren door middel van spel- en praatgroepen. De interventie wordt uitgevoerd door speciaal daartoe getrainde KIES-coaches op diverse scholen voor basis- en voortgezet onderwijs, verspreid over het land. Momenteel wordt de effectiviteit van de interventie onderzocht door de Universiteit Utrecht. In 2005 vond al kleinschalig onderzoek plaats naar de effecten van KIES. Daarbij werden positieve effecten vastgesteld. De interventie is opgenomen in de databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut met het oordeel 'theoretisch goed onderbouwd'. Voor meer informatie: www.kiesinfo.com of www.nji.nl > Databanken > Effectieve jeugdinterventies.

Kits en Co

Doelgroep

Kinderen van 8 tot 18 jaar. Er zijn ook groepen voor jongeren ouder dan 18 jaar.

Doel

Doel is om kinderen door de echtscheidingsperiode heen te leiden. Er wordt gepraat over gedachten en gevoelens. De interventie wordt aangeboden door mediationbureau P2Mediators in Heerenveen.

Voor meer informatie: www.kitsenco.nl.

Zandkastelen

Doelgroep

Kinderen van 6 tot 17 jaar. Er wordt gewerkt in verschillende leeftijdsgroepen.

¹¹ Voorbeelden in deze bijlage komen onder andere uit de inventarisatie van NJI (o.a. gepubliceerd in Jeugd & Co)

Doel

Kinderen beter te leren omgaan met de scheiding door in een veilige groep emoties te uiten. Ze leren dat hun gevoelens niet raar zijn, maar normaal. In het laatste gedeelte van de bijeenkomst komen ouders en kinderen samen en vertellen elkaar over hun gevoelens. Het programma wordt uitgevoerd door acht speciaal daartoe opgeleide coaches, verspreid over het land. Het programma is erkend door het Nederlands Mediation Instituut. Voor meer informatie: www.zandkastelen.nl

Groepshulpverlening Kind en (echt)scheiding

Doelgroep

Kinderen tussen 8 en 12 jaar.

Doel

Kinderen beter te leren omgaan met de echtscheiding van hun ouders door middel van groeps-therapie. De interventie wordt door verschillende ggz-instellingen aangeboden. Voor meer informatie: Inventarisatie hulpaanbod bij (echt)scheiding en omgang. Amsterdam, Regioplan. Te downloaden via www.ggdkenisnet.nl.

Children of Divorce Intervention Program (CODIP)

Doelgroep

Kinderen van 6 tot 8 jaar.

Doel

Kinderen een veilige, ondersteunende groepsomgeving te bieden. Ze worden begeleid bij het identificeren en gepast uiten van gevoelens. Ook wordt het begrip gestimuleerd, de copingsvaardigheden en zelfperceptie versterkt. De interventie is afkomstig uit de Verenigde Staten en wordt op termijn door de ggz aangeboden in Nederland. CODIP is in het buitenland een effectief gebleken interventie. In 2005 selecteerde de Inventgroep deze als een veelbelovende vroegtijdige interventie.

Voor meer informatie: www.zonmw.nl of www.onderzoeksinformatie.nl.

2 Aanbod voor ouders

Hier volgt een aantal voorbeelden van het aanbod specifiek voor ouders in scheidingsituaties.

Mediation

Doelgroep

Ouders in scheidingsituaties of in de periode na de scheiding.

Doel

Doel is om partijen tot afspraken te laten komen, op basis van respect voor elkaars wensen en mogelijkheden. Mediation is op veel plaatsen beschikbaar.

Voor meer informatie: www.echtscheidingswijzer.nl > De wet > Mediation en Inventarisatie hulpaanbod bij (echt)scheiding en omgang. Amsterdam, Regioplan (www.ggdkenisnet.nl).

Triple P Transitions

Doelgroep

Ouders in scheidingsituaties.

Doel

Een positief overgangsproces en het bevorderen van het hervinden van de balans tussen ouders en kinderen, door de competentie van ouders en de veerkracht van kinderen te versterken. In gemengde groepen – ex-partners zitten niet in dezelfde groep – werken ouders onder andere aan het verbeteren van hun opvoed- en communicatievaardigheden en aan het omgaan met stressvolle situaties en conflictsituaties. De interventie is in Australië op effectiviteit onderzocht. Vanwege de positieve resultaten is de interventie onlangs vrijgegeven voor implementatie buiten Australië. De interventie is nog niet beschikbaar in Nederland.

Specifiek aanbod voor stiefgezinnen

Cursus voor samengestelde gezinnen

Doelgroep

Ouders die gaan samenwonen en kinderen meebrengen.

Doel

Doel is om ouders voor te lichten over de relationele en pedagogische aspecten van samengestelde gezinnen. De cursus wordt door verschillende ggz-instellingen gegeven.

Voor meer informatie: [Inventarisatie hulpaanbod bij \(echt\)scheiding en omgang. Amsterdam, Regioplan. \(www.ggdkennisnet.nl\)](#)

3 Aanbod voor gezinnen (voor kinderen én ouders)

Hieronder volgt een aantal voorbeelden van aanbod voor kinderen en ouders.

Aanbod lokale voorzieningen

Vaak hebben lokale voorzieningen een aanbod rondom scheiding als algemeen onderdeel van hun aanbod (zoals het (school)maatschappelijk werk, huisartsen, de organisatie MEE voor mensen met een beperking en de geestelijke gezondheidszorg). Bijvoorbeeld door het voeren van een aantal ondersteunende gesprekken. De hulpverlener neemt de scheidingproblemen echter vaak mee in de behandeling van andere problemen.

JES! Jij en Echtscheiding

Doelgroep

Kinderen van 8 tot 12 jaar en hun ouders in scheiding of na de scheiding.

Doel

Doel is om nadelige effecten van echtscheiding te voorkomen door ervaringen uit te wisselen en kinderen sterker te maken door het vergroten van hun kennis en vaardigheden. Ouders krijgen handvatten aangereikt, onder andere in de vorm van advies, oefening en training, waardoor zij zich competent blijven voelen in de opvoeding van hun kinderen. De interventie wordt onder meer aangeboden door bemiddelingsbureau Hoving & Wilbrink en PRO, Praktijk voor Remedial teaching en Orthopedagogisch advies, beide gevestigd in Zwolle. Verder wordt JES! aangeboden door verschillende instellingen voor preventief jeugdbeleid, jeugdzorginstellingen, kinderopvanginstellingen, organisaties voor maatschappelijke dienstverlening en CJG's. De interventie staat in de databank Effectieve Jeugdinterventies van het Nederlands Jeugdinstituut met het oordeel 'theoretisch goed onderbouwd'. Het Trimbos-instituut en het Nederlands Jeugdinstituut hebben plannen om de interventie te onderzoeken op effectiviteit en de training verder te ontwikkelen en te evalueren. De uitbreiding zal onder andere bestaan uit meer bijeenkomsten voor ouders en het maken van ondersteunend trainingsmateriaal. Voor meer informatie: www.hovingenwilbrink.nl > Jeugdinterventies.

Kinderen scheiden ook!

Doelgroep

Kinderen vanaf 5 jaar en hun ouders.

Doel

Doelen zijn cognities, emoties en gedragingen van kinderen positief bij te stellen door draagkracht en begrip te vergroten, emoties te leren uiten en problemen tijdig te signaleren. Ouders krijgen steun bij de opvoeding, gerelateerd aan aspecten rondom scheiding en mogelijkheden om hun kinderen te ondersteunen.

De interventie wordt aangeboden door de Praktijk voor opvoedondersteuning en (echt)scheidingsbemiddeling van Gerda de Boer te Alkmaar.

Voor meer informatie: Kinderen scheiden ook! Een secundair preventief interventieprogramma. Ursem, Praktijk voor opvoedingsondersteuning en (echt)scheidingsbemiddeling en www.kinderen-echtscheiding.nl.

Samen aan de zorg

Doelgroep

Gezinnen in scheidingsituaties.

Doel

Het programma Samen de Zorg van de Alera Groep is bedoeld om het gehele gezin in de scheidings situatie te begeleiden. Doel is om de beleving van het kind in de scheidings situatie te onderzoeken en te komen tot een goede verdeling van de zorg voor en opvoeding van het kind. De interventie is beschikbaar in verschillende regio's waar mediators samenwerken met door de Alera Groep getrainde familiedeskundigen.

Meer informatie: zie www.kindenechtscheiding.nl.

Het Kindspoor van Fier Fryslan

Doelgroep

Kinderen tot en met 16 jaar

Doel

Het Kindspoor is een verzamelnaam voor een ambulante hulpverleningsprogramma waarin de behoefte van kinderen die blootgesteld zijn aan (huiselijk) geweld of een zogenaamde (v) echtscheiding centraal staat.

Het aanbod richt zich met name op kinderen tot en met 16 jaar. Er is geen indicatie of verwijfsbrief vereist. Het ministerie van Justitie heeft het in 2003 landelijk aangeboden als hulp bij geweld aan kinderen, waardoor het in het hele land onder verschillende namen gestalte heeft gekregen.

Tot het aanbod van Kindspoor behoren de volgende programma's:

- Psycho educatiegroepen voor kinderen. Voor kinderen die getuige of direct slachtoffer zijn geweest van geweld of klem zitten in een zogenaamde vechtscheiding. Op een speelse manier, passend bij hun leeftijd worden ze (opnieuw) in contact gebracht met de basisemoties verdriet, boosheid, blijheid en angst. Doelgroep: kinderen van 7 -16 jaar.
- Kindbemiddeling 6 -23 jaar, waaronder oudermediation. De kinderbemiddelaar heeft persoonlijk contact met het kind en brengt de positie en belangen van het kind naar voren in contact met de ouders.
- Informatie en themagroepen voor ouders. Dit betreft ouderbijeenkomsten waarin enerzijds voorlichting aan ouders gegeven wordt over het hulpverleningsaanbod van Fier Fryslan en in het bijzonder het aanbod van Kindspoor.

- Weerbaarheidstraining. Voor kinderen van 6 tot en met 16 jaar. Voor kinderen die na het volgen van bijvoorbeeld de 'psycho educatiegroep' meer ondersteuning nodig hebben omdat zij zich (na het geweld) kwetsbaar en onzeker voelen, biedt de weerbaarheidstraining mogelijk uitkomst.

Meer informatie: coördinator Kindspoor, mevrouw R. Meinema, rmeinema@fierfryslan.nl.

Website: www.fierfryslan.nl

Omgangsbegeleiding

Doelgroep

Gezinnen die na de echtscheiding geen goede omgangsregeling kunnen treffen.

Doel

Doel is komen tot een definitieve omgangsregeling door het vaststellen van een hulpverleningsplan, waarin is opgenomen hoe de omgang met het kind verloopt. Op verschillende plaatsen in Nederland zijn projecten voor omgangsbegeleiding opgezet door verschillende instanties. De aanmelding verloopt veelal via Bureau Jeugdzorg. Op basis van bestaande kennis liggen er voorstellen om modules voor omgangsbegeleiding te ontwikkelen en te beschrijven die toepasbaar zijn in de CJG's en het lokale jeugdbeleid in het algemeen. Voor meer informatie: www.scheiding-omgang.nl > Omgangsregeling > Omgangsbegeleiding.

Omgangshuizen

Doelgroep

Kinderen en niet-verzorgende ouders die hulp nodig hebben bij het opbouwen van contact.

Doel

Omgangshuizen en omgangsbegeleiding zijn specifiek bedoeld voor de aanpak van problemen bij de omgangsregeling. Doel is om kinderen en hun niet-verzorgende ouder op een veilige manier contact met elkaar te leren opbouwen. Daarnaast het begeleiden van en bemiddelen tussen ouders door hen een neutrale omgeving als ontmoetingsplek te bieden. Op diverse plaatsen in Nederland zijn omgangshuizen te vinden. Omgangshuizen zijn onderdeel van of verbonden aan instellingen voor jeugdzorg. Er liggen voorstellen om te komen tot een gezamenlijke opleiding, kwaliteitsontwikkeling en effectonderzoek en een methodische basis voor modules voor de CJG's. Voor meer informatie: www.scheiding-omgang.nl > Omgangsregeling > Omgangshuis.

4 Specifiek aanbod voor allochtone doelgroep

Extra aandacht voor allochtone doelgroep in bestaand aanbod

Organisaties die ondersteuningsaanbod voor scheiden aanbieden, hebben soms in hun bestaande aanbod specifieke aandacht voor kenmerken en eigenschappen van de allochtone doelgroep. Op die manier wordt rekening gehouden met cultuurspecifieke aspecten en vragen van allochtone ouders en kinderen. Het is van belang de professionals goed op te leiden in kennis over deze doelgroep en daarbij horende cultuurspecifieke aspecten, bijvoorbeeld door in je opleiding hiervoor modules op te nemen.

KIES heeft extra aandacht voor verschillende culturele achtergronden

Alle KIES-coaches hebben een nieuw basisprogramma ontvangen. Deze richt zich op het coachen van ouders en kinderen in vijf niet-Nederlandse culturen. Deze groep kan namelijk lastiger bereikbaar zijn. Via school en de kinderen is hier echter wel directer contact. De ingang voor hulp is bovendien laagdrempeliger. Ouders uit andere culturen laten hun kinderen uiteindelijk vaak wel deelnemen aan KIES, maar zijn wel sceptischer dan autochtone ouders. Meer informatie: www.kiesinfo.com.

Bijlage 2

Meer lezen?

In deze bijlage vindt u een greep uit de informatie die interessant kan zijn als u het aanbod rondom scheiding gaat inrichten.

Websites algemeen

www.co-ouders.nl.

Een site voor gescheiden mensen met kinderen, waar informatie te vinden is over co-ouderschap. Ook is er een forum voor uitwisseling.

www.echtscheiding.allepagin.nl

Startpagina met links naar allerlei sites over echtscheiding. Onder meer met aanbod rondom scheiding, wet- en regelgeving en literatuur voor ouders én kinderen.

www.echtscheidingservice.nl

Informatieve website over echtscheiding.

www.echtscheidingswijzer.nl

Informatie over onder meer de formele kant van scheiden: rechten, plichten, en vormen van echtscheidingen. Ook met praktische tips.

www.fierfryslan.nl

Site met informatie over onder meer aanbod rondom scheiding.

www.huiselijkgeweld.nl

Diverse informatie over huiselijk geweld.

www.kiesinfo.com

Met informatie over scheiden en aanbod. Voor ouders, kinderen en professionals.

www.kiesvoorhetkind.nl

Site met informatie voor ouders en kinderen, onderwijs en hulpverlening en anderen.

www.kinderenvangescheidenouders.nl

Website voor kinderen van gescheiden ouders. Kinderen kunnen ook met andere kinderen praten.

www.kinderrechtswinkel.nl

Site met uitleg over welke functie de rechtswinkel kan vervullen.

www.kindertelefoon.nl

Site met onder andere informatie over scheiden. Vanaf 8 jaar.

www.nibud.nl

Met betrouwbare tips en handzame tips rondom geldzaken.

www.nmi-mediation.nl

Website van het Nederlands Mediation Instituut met betrouwbare en gekwalificeerde bemiddelaars.

www.ouderalleen.nl

Naast nuttige algemene informatie is op deze site ook een gesloten deel waarvoor je je kunt registreren.

www.sep.nl

Site met informatie en diensten met betrekking tot scheiding en de periode erna.

www.kindvriendelijkscheidennoordveluwe.nl

Informatie voor ouders over onderwerpen als: 'hoe vertel ik het de kinderen' en 'welke dingen moet ik regelen in een ouderschapsplan' (handreiking 'Scheiden, zet de kinderen niet buiten-spel' is op de website te downloaden).

Websites stiefgezinnen

www.nieuwgezin.info

www.oudersenkinderen.nl

www.stichtingstiefmoeders.nl

www.stiefmoeders.nl

www.stiefouders.info

Websites allochtonen

<http://www.indklantdienstwijzer.nl>

Informatie over verblijfsvergunningen, naturalisatie etc.

www.humanitas.nl

Site met informatie over diverse vestigingen en aanbod Humanitas.

www.metwet.nl

Deze site gaat over de gevolgen van wetgeving in de herkomstlanden Turkije en Marokko voor migrantenvrouwen die in Nederland wonen, onder meer over scheiden.

Schriftelijk informatie

Brochure *Als ouders gaan scheiden*.

(2009) Utrecht: Raad voor de Kinderbescherming.

Brochure *U gaat scheiden*.

(2009) Den Haag: Ministerie van Justitie.

Brochure *Uit elkaar... En de kinderen dan?*

(2009) Den Haag: Jeugd en Gezin.

Echtscheidingskansen van allochtonen: huwelijkscohorten 1991-2000 CBS allochtonen en echtscheiding

(2003) CBS, Mila van Huis en Liesbeth Steenhof

Nieuwe gezinnen. Scheiding en vormen van stiefgezinnen.

Clement, C e.a. (2009), E-Quality.

Orderingsmodel hulp bij (echt)scheiding en omgang.

L. Janssen e.a. (2004), Utrecht: Collegio.

Jeugd en Co: inventarisatie hulpaanbod echtscheiding.

De financiële gevolgen van scheiding. Den Haag: Nibud (2009).

Scheidingskinderen. een overzicht van recent sociaal-wetenschappelijk onderzoek naar de gevolgen van ouderlijke scheiding voor kinderen en jongeren.

E. Spruijt (2007) Amsterdam: SWP.

Inventarisatie hulpaanbod bij echtscheiding en omgang.

A. Vermeij e.a. (2005), Amsterdam, Regioplan.

Een ouderschapsplan maken. Praktische tips en adviezen voor ouders die gaan scheiden.

P. Vermeulen (2008), Rotterdam: Uitgeverij Ad. Donker bv.

Wegwijzer Eergerelateerd geweld.

(2006). Woerden: Interventieteam relationele druk en geweld.

Zie ook www.samenwerkenvoordejeugd.nl. Hier staat een aantal van bovenstaande brochures en onderzoeken online en vindt u nog boeken en informatie speciaal voor ouders en kinderen in een scheidingssituatie.

www.jeugdengезin.nl
Jeugd en Gezin
Postbus 16166, 2500 BD Den Haag

